

КАЗАНСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АБАЙ

«TURKIY XALQLARNING MA'NAVIY INTEGRATSIYASI: TILI, ADABIYOTI, MADANIYATI»

MAVZUSIDAGI II XALQARO ILMIY-NAZARIY KONFERENSIYA

TOSHKENT - 2025

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**«TURKIY XALQLARNING MA'NAVIY
INTEGRATSIYASI: TILI, ADABIYOTI,
MADANIYATI»**

**MAVZUSIDAGI II XALQARO ILMIY-NAZARIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI**

TOSHKENT - 2025

Mazkur ilmiy maqolalar to'plamida «Turkiy xalqlarning ma'naviy integratsiyasi: tili, adabiyoti, madaniyati» II Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlangan. Maqolalarda turkiy tillarning rivoji va o'zaro o'xshashliklarini, umumiy adabiy merosimizni ilmiy asosda chuqur o'rganish; madaniy aloqalarni zamonaviy texnologiyalar orqali kengaytirish; tarjima va adabiy almashinuv orqali xalqaro miqyosda muloqotni kuchaytirish; raqamli platformalar orqali integratsiyani amalga oshirishga oid fikrlar yoritib berilgan. To'plamdan dunyo bo'yicha taniqli turkiyshunos olimlar, metodistlar, o'qituvchilar hamda ToshDO'TAU iqtidorli talabalarining maqolalari ham o'rin olgan.

To'plam til va adabiyot ta'limi bilan shug'ullanuvchi professor-o'qituvchilar, shu sohaning tadqiqotchilari, magistrant va talabalarga mo'ljallangan.

Taqrizchilar:

G.Asilova – *pedagogika fanlari doktori (DSc), professor.*

G.Norimova – *filologiya fanlari nomzodi, dotsent.*

Tahrir hay'ati:

S.Muhamedova, S.Qambarova, O.Turaqulova,
Y.Shirnova, M.Yo'ldosheva.

Mazkur to'plam matni Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Kengashining 2025-yil 2-iyundagi 10-sonli majlisida muhokama qilinib, nashrga tavsiya qilingan.

Izoh: Maqolalarning ilmiy saviyasi uchun mualliflar o'zlari mas'uldirlar.

Xususan, bugungi kunda Respublikamizda ta'lim tojik tilidaona, Surxandaryo, Samarqand, Buxoro, Namangan, Toshkent viloyati, Navoiy⁸²) istiqomat qiladi. Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligining 2023-yil, 10-oktabrdagi "Respublikamizdagi umumiy o'rta ta'lim maktablarining ta'lim olish tili bo'yicha tasniflanishi haqida" bergan ma'lumotlariga ko'ra, **tojik tilida:** jami maktablar soni – **470 ta**, shundan: faqat tojik tilida dars olib boriladigan maktablar soni – **132 ta**; aralash tillarda dars olib boriladigan maktablar soni – **338 ta deb qayd etilgan**⁸³.

Xulosa qilib aytish joizki, O'zbekistondagi aholining o'zbek, rus millatiga mansub kishilaridan keyingi yirik qatlami tojiklar sanaladi. Shu bois, ta'lim tojik tilida olib boriladigan umumta'lim maktablarida o'zbek tilini tojik sinflarda o'qitishning metodik asoslarini takomillashtirish, ikkinchi til sifatida o'qitishning murakkabliklari hamda multilingual muhitda davlat tili sifatida o'qitishning o'ziga xosliklarini tadqiq etish dolzarb sanaladi. Qolaversa, nafaqat tojik tili maktablarda, balki o'zbek tilidan kundalik hayotdan keng foylanuvchi millat vakillari uchun o'zbek tilini ikkinchi til va ona tili sifatida o'qitishning integratsiyalashtirgan holatida o'qitish maqsadga muvofiq.

DOI: 10.52773/tsuull.conf.2025/JWAB6795

ORTAK TÜRK EDEBIYATI MI, MILLÎ EDEBIYAT MI? PARADIGMALAR ARASI DENGİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME: TÜRKİYE, AZERBAYCAN VE ÖZBEKİSTAN ÖRNEĞİ

Mohinur Akhmedova Ziyodulla Kızı

Alişir Nevai adında Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi Doktora öğrencisi

mahinuraktr@gmail.com

ORCID: 0009-0008-2845-7383

Özet

Bu çalışma, Türkiye, Azerbaycan ve Özbekistan'daki yükseköğretim kurumlarında edebiyat öğretiminin hangi paradigmlar etrafında şekillendiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Millî edebiyat anlayışı ile ortak Türk edebiyatı yaklaşımı arasındaki gerilim, pedagojik uygulamalar, müfredat içerikleri ve kuramsal altyapı bağlamında incelenmiştir. Her üç ülke de tarihî, kültürel ve dilsel ortaklıklarına rağmen öncelikle kendi millî edebiyatını merkezde tutmakta; ortak edebiyat ise çoğunlukla tanıtıcı düzeyde ele alınmaktadır. Bu makale, her iki paradigmanın dışlayıcı değil tamamlayıcı şekilde kurgulanabileceğini savunmakta; edebiyat öğretiminde karşılaştırmalı yaklaşım, ortak müfredat ve ortak terminoloji önerileriyle çözüm yolları sunmaktadır.

⁸² Axborot va ommaviy kommunikatsiya agentligi xabari // "Respublikamizda qancha tojiklar yashashi ochiqlandi", 2021-yil, 27-avgust. <https://xabar.uz/uz>

⁸³ O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligining "Respublikamizdagi umumiy o'rta ta'lim maktablarining ta'lim olish tili bo'yicha tasniflanishi haqida" ma'lumoti, 2023-yil, 10-oktabr, (2023-2024-o'quv yillari misolida) <https://uzedu.uz/uz/news/1285>

Anahtar Kelimeler: Ortak Türk Edebiyatı, Millî Edebiyat, Edebiyat Öğretimi, Türkiye, Azerbaycan, Özbekistan, Yükseköğretim, Pedagoji.

Abstract

This study aims to analyze the paradigmatic foundations of literature education in higher education institutions in Turkey, Azerbaijan, and Uzbekistan. The tension between the concepts of national literature and common Turkic literature is examined within the context of pedagogical practices, curriculum content, and theoretical approaches. Although the three countries share strong historical, cultural, and linguistic ties, they primarily focus on their respective national literatures, while common literature is mostly treated as introductory content. The article argues that these paradigms can be complementary rather than exclusive and offers solutions through comparative education models, joint curricula, and the development of shared terminology.

Keywords: Common Turkic Literature, National Literature, Literature Teaching, Turkey, Azerbaijan, Uzbekistan, Higher Education, Pedagogy.

Edebiyat, milletlerin tarihî belleğini, kültürel kimliğini ve estetik algısını şekillendiren temel bir disiplindir. Ancak edebiyat yalnızca ulusal sınırlar içinde gelişen bir alan değildir; özellikle dil, tarih ve kültür açısından ortak paydalara sahip topluluklar arasında da güçlü bağlar kurar. Türk dünyası olarak tanımlanan coğrafya, tarihî süreçte farklı devlet yapıları ve politik koşullar içinde gelişmiş olsa da, dilsel ve kültürel ortaklıklar bakımından dikkat çekici bir birlik arz etmektedir. Bu birlik, edebî mirasta da kendisini göstermektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmasının ardından, millî kimlik inşası sürecinde millî edebiyat anlayışı önemli bir rol oynamış; ancak buna paralel olarak "Ortak Türk Edebiyatı" fikri de, özellikle Türkiye öncülüğünde akademik ve kültürel çevrelerde güç kazanmaya başlamıştır. Bu noktada ortaya çıkan temel soru şudur: Edebiyat öğretiminde millî olanla ortak olan nasıl dengelenmelidir?

Kuramsal Çerçeve: Millî Kimlik ve Ortak Bellek

Edebiyatın bir kimlik inşa aracı olduğu savı, Benedict Anderson'un "hayalî cemaat" kuramıyla açıklanabilir. Anderson'a göre milliyetçilik, ortak bir tarih, kültür ve dil çevresinde inşa edilen hayalî bir birliktir ve edebiyat bu birliğin yaratılmasında merkezi bir rol üstlenir. Diğer yandan Pierre Nora'nın "millî hafıza" ve "hafıza mekânları" kavramları, edebî metinlerin yalnızca bireysel değil, toplumsal belleği de şekillendirdiğini vurgular. Bu kuramsal zemin üzerinden değerlendirildiğinde, Türk dünyasındaki edebiyat öğretimi iki ana eksen etrafında şekillenmektedir:

a) Millî edebiyat paradigması, her ülkenin kendi tarihsel-kültürel bağlamına göre oluşan özgün edebiyatını merkeze alır.

b) Ortak Türk edebiyatı paradigması, tarihi, destanları, halk anlatıları ve büyük edebî şahsiyetleri ortak kabul edilen bir edebi belleği ön plana çıkarır.

Bu çalışmada, bu iki yaklaşımın nasıl öğretildiği, nasıl karşılandığı ve hangi metodolojik zeminlerde buluşabileceği üç ülke örneğinde incelenecektir.

1. Türkiye'de Edebiyat Öğretimi: Kültürel Merkez mi, Ulusal Söylen mi?

Türkiye'de yükseköğretim düzeyinde edebiyat öğretimi, ağırlıklı olarak "Türk Dili ve Edebiyatı" bölümleri çerçevesinde yürütülmektedir. Müfredat incelendiğinde, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi edebiyatına geniş yer verildiği, ancak Orta Asya, Kafkasya ve diğer Türk topluluklarının edebiyatlarının ya seçmeli dersler yoluyla ya da "Türk Dünyası Edebiyatı" başlığı altında sınırlı biçimde ele alındığı görülmektedir. Ortak Türk edebiyatına ilişkin derslerin sınırlılığı, bu alanın hâlâ "yardımcı" veya "ikincil" olarak konumlandırıldığını göstermektedir. Buna rağmen, Türkiye'deki bazı üniversitelerde (örneğin Hacettepe, Ege, Marmara,) Türk dünyasına yönelik özel programların açılmış olması, ortak edebiyat anlayışına yönelik akademik ilgiyi canlı tutmaktadır. Türkiye, dil ve edebiyat açısından merkezî bir konumda olmasına rağmen, öğretim metodolojisinde henüz kapsayıcı bir ortak edebiyat programı geliştirememiştir.

2. Azerbaycan'da Edebiyat Öğretimi: Kültürel Süreklilik ve Sovyet Sonrası Dönüşüm

Azerbaycan, edebiyat öğretimi açısından hem Sovyet etkisini yaşamış hem de Türk dünyasına aidiyet vurgusunu güçlü tutmaya çalışmış özel bir örnek teşkil eder. Sovyetler Birliği döneminde uygulanan ideolojik müfredatlar çerçevesinde Azerbaycan edebiyatı, sosyalist gerçekçilik ve Sovyet tarih anlatısına uygun olarak yeniden kurgulanmış; bu dönemde ortak Türk mirası unsurları büyük ölçüde görmezden gelinmiştir. Ancak bağımsızlıktan sonra hızlı bir biçimde tarihî köklere dönüş başlamış, özellikle klasik Azerbaycan edebiyatı (Fuzuli, Nesimi, Vagif) yeniden yorumlanarak millî kimliğin ana taşıyıcısı haline gelmiştir. Azerbaycan üniversitelerinde günümüzde uygulanan edebiyat öğretimi programlarında hem klasik hem modern Azerbaycan edebiyatı önemli bir yer tutmakta; bunun yanı sıra "Türk Dünyası Edebiyatı" veya "Kardeş Halkların Edebiyatı" gibi ders başlıklarıyla Türkiye, Özbekistan, Kazakistan gibi ülkelerin edebî mirasına da yer verilmektedir. Ancak bu içerikler sistematik bir bütünlükten yoksundur. Dersler çoğunlukla tanıtıcı ve karşılaştırmalı niteliktedir; metodolojik olarak ise millî edebiyatın merkezde olduğu bir anlayış sürdürülmektedir. Yine de Azerbaycan'daki akademik yayınlarda ve sempozyumlarda ortak edebiyat teması son yıllarda artan bir şekilde tartışılmakta; özellikle Bakü Devlet Üniversitesi ve Azerbaycan Diller Üniversitesi bu tartışmalara öncülük etmektedir. Ortak edebî şahsiyetlerin (örneğin Fuzuli, Mahdumkulu, Ali Şir Nevaî) birden fazla ülkeye ait sayılması, bu yaklaşımın zeminini güçlendirmektedir.

3. Özbekistan'da Edebiyat Eğitimi: Çağatay Mirası ile Millîleşme Arasında

Özbekistan'da edebiyat öğretimi, tarihî olarak güçlü bir klasik edebiyat mirasına dayanır. Özbekistan'da edebiyat eğitimi, tarihî ve kültürel olarak zengin bir geçmişe dayanmakla birlikte, modern ulus-devlet inşa süreciyle birlikte yeniden yapılandırılmıştır. Bu yeniden yapılandırma sürecinde iki temel

yönelim diqqat çekmektedir: Birincisi, Çağatay Türkçesi ve onun en önemli temsilcisi olan Ali Şir Nevaî etrafında şekillenen klasik edebiyat mirası; ikincisi ise Sovyet sonrası dönemde millî kimlik inşasına hizmet eden, modern Özbek edebiyatının ön plana çıkarılmasıdır. Çağatay Mirası hakkında konuşmamız gerekirse: Çağatay Türkçesi, Orta Asya'da uzun süre edebî dil olarak kullanılmış, Farsça ve Arapça kadar prestijli bir konuma ulaşmıştır. Özellikle Ali Şir Nevaî, sadece Özbek edebiyatının değil, tüm Türk Dünyası'nın ortak edebî hafızasında yer edinmiştir. Bugün Özbekistan'daki üniversitelerde Nevaî'nin eserleri sadece filolojik analizle değil, aynı zamanda kültürel kimlik perspektifiyle de ele alınmaktadır. Nevaî'nin dil, millet ve ahlak anlayışı, çağdaş Özbek edebiyat eğitiminin kurucu metinleri arasında yer almaktadır.

Millîleşme Süreci ise 1991'de bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte Özbekistan, edebiyat eğitiminde millîleşme yönelimini güçlendirmiştir. Sovyet döneminde ideolojik çerçevede şekillenen müfredatlar gözden geçirilmiş; yerine tarihî ve kültürel köklere dayalı bir edebiyat anlatısı oluşturulmuştur. Abdullah Kadiri, Hamza Hakimzade Niyazi, Cho'lpon gibi modern dönemin millî yazarları, ders kitaplarında ön plana çıkarılmıştır. Bu süreçte, klasik edebiyat ile modern edebiyat arasında bir süreklilik kurulmaya çalışılmıştır.

Pedagojik Uygulamalar:

Özbekistan'daki edebiyat eğitimi, edebî türlere göre değil, dönemsel temsiliyetlere göre düzenlenmektedir. Örneğin, "XX. Asr Başlarında Özbek Mumtoz va Jadid Adabiyoti" gibi derslerde hem klasik hem de modern yazarlar bir arada okutulmaktadır. Ayrıca, dijital kaynaklar ve edebiyat portalları (örneğin: adabiyot.uz) sayesinde öğrenciler farklı dönemlerden metinlere çevrim içi erişim sağlayabilmektedir. Bu bağlamda, Özbekistan edebiyat eğitimi, hem ortak Türk mirasını hem de yerel millî bilinci harmanlayan özgün bir yapı sergilemektedir.

Nevaî Üniversitesi, Taşkent Devlet Milli Üniversitesi gibi yükseköğretim kurumlarında edebiyat öğretimi büyük ölçüde klasik Özbek edebiyatı ve Sovyet sonrası modern Özbek yazarları çerçevesinde yürütülmektedir. Bununla birlikte, son yıllarda Özbekistan'da da Türk dünyasıyla akademik entegrasyonun teşvikiyle birlikte, "Ortak Türk Edebiyatı" perspektifi müfredata sınırlı da olsa dahil edilmeye başlanmıştır. Ancak bu yaklaşım hâlâ deneysel düzeydedir ve öğretim elemanlarının ortak edebiyat pedagojisi konusundaki donanımı çeşitlilik göstermektedir. Yapısal olarak Özbek edebiyatı, hem coğrafi hem tarihî olarak Türk dünyasının merkezinde yer almasına rağmen, öğretim programlarında bu merkezîyet net biçimde yansıtılmamaktadır. Özellikle Türkiye ve Azerbaycan ile karşılaştırmalı edebiyat derslerinin yaygınlaştırılması, bu dengenin yeniden kurulmasına katkı sağlayabilir.

4. Paradigmal Gerilim ve Uyum Arayışları

Millî edebiyat ile ortak Türk edebiyatı paradigması, ilk bakışta birbirine zıt gibi görünse de aslında derin bir etkileşim içindedir. Bu iki yaklaşım, farklı dönemlerde öne çıksa da eğitim sistemleri içinde birlikte var olma çabası içindedir. Gerilim Noktaları ise :

- Sahiplenme Çatışmaları:

- Fuzuli, hem Azərbaycan hem Irak Türkleri hem de Osmanlı edebiyatı içinde konumlanmışdır. Hangi ülkenin edebiyatına ait olduğu sorusu akademik tartışma konusu olmuştur.

- Ali Şir Nevaî, Türkiye’de “Çağatay sahası”nın şairi olarak sunulurken, Özbekistan’da millî şair statüsündedir.

- Müfredat Ayrışmaları:

- Türkiye’de lisans düzeyinde Ortak Türk Edebiyatı genellikle seçmeli derstir. Oysa Özbekistan ve Azərbaycan’da millî edebiyat odaklı, klasik şairlerin kendi ülkesine aidiyeti vurgulanarak işlenmesi tercih edilir.

- Ortak figürler üzerine disiplinlerarası çalışmalar azdır. Öğrenciler, örneğin “Fuzuli’nin üç ülkedeki algısı” üzerine proje çalışmaları yapmazlar.

Uyum Arayışları:

- Bütünleştirici Projeler:

- TÜRKSOY ve Türk Akademisi’nin düzenlediği “Ortak Türk Edebiyatı Çalıştayları” bu paradigma çatışmalarını yumuşatma çabasıdır.

- Uluslararası sempozyumlar, örneğin “Ortak Şairler Ortak Değerler” başlığıyla yapılan etkinliklerde, millî ve ortak yorumlar birlikte tartışılmaktadır.

- Akademik Ortaklıklar:

- Türkiye-Azerbaycan-Özbekistan üniversiteleri arasında imzalanan işbirliği protokollerinde edebiyat bölümleri özel olarak dahil edilmiştir.

- Bu protokoller çerçevesinde “çok merkezli” bir edebiyat anlatısı geliştirilmeye başlanmıştır.

Somut Bir Öneri – Üçlü Ders Projesi:

- “Ali Şir Nevaî Üzerine Üç Yorum” dersi: Türkiye, Özbekistan ve Azərbaycan’dan üç akademisyen tarafından hibrit (çevrimiçi) olarak verilebilir.

- Öğrenciler, Nevaî’nin üç farklı bakış açısıyla nasıl yorumlandığını karşılaştırmalı biçimde inceleyebilir.

Türkiye, Azerbaycan ve Özbekistan’daki edebiyat öğretimi incelendiğinde, her üç ülkenin de öncelikle kendi millî edebiyatlarını merkezde tutmaya çalıştığı; ancak kültürel ortaklıkların farkında olarak zaman zaman “ortak edebiyat” kavramına yöneldiği görülmektedir. Bu durum, iki paradigma arasında bir gerilim doğurmaktadır:

Millî edebiyat paradigması, ulus-devletin kültürel temellerini güçlendirme misyonuyla hareket eder. Bu anlayış, özellikle bağımsızlık sonrası dönemde ulusal kimlik inşası için elzem görülmüştür. Ancak bu yaklaşım, ortak mirası göz ardı etme riskini taşır;

Ortak Türk edebiyatı paradigması ise, tarihsel, kültürel ve dilsel bağlara yaslanarak kolektif bir belleği vurgular. Bu paradigma, özellikle küreselleşme ve bölgesel işbirliği çağında anlam kazanmaktadır. Ancak bu yaklaşım da, yerel özgünlükleri ikinci plana itme eleştirilerine maruz kalabilir. Gerilim, yalnızca teorik düzeyde değil, müfredat hazırlığı, ders materyali oluşturulması ve öğretim elemanlarının yeterliliklerinde de kendisini göstermektedir

5. Ortak Pedagogik Zemin İçin Öneriler

Bu çalışma, paradoksal gibi görünen bu iki paradigmanın aslında birbirini dışlamak zorunda olmadığını, aksine tamamlayıcı biçimde yeniden kurgulanabileceğini önermektedir. Bunun için aşağıdaki pedagogik öneriler geliştirilebilir:

Çift Katmanlı Müfredat Modeli: Her ülkenin üniversitelerinde öncelikle kendi millî edebiyatı detaylı biçimde öğretilmeli; ancak buna paralel olarak zorunlu ya da modüler ortak Türk edebiyatı dersleri de yer almalıdır. Örnek olarak:

- Türkiye’de bir edebiyat bölümü öğrencisi, Tanzimat’tan günümüze Türk edebiyatı derslerini alırken; aynı zamanda “Çağatay Edebiyatı”, “Türk Dünyası Kadın Yazarları”, “Ortak Destanlar” gibi içerikleri kapsayan bir ortak edebiyat dersi de almalıdır.

- Azerbaycan’da bu dersin içinde hem Fuzuli hem Nevaî hem de Yusuf Has Hacib ele alınabilir.

Karşılaştırmalı Edebiyat Yaklaşımı: Aynı şair veya edebî tür farklı ülkelerde nasıl konumlandırılıyor? Bu yaklaşım, öğrencilere eleştirel düşünme becerisi kazandırır. Örneğin:

- Ali Şir Nevaî: Türkiye’de ortak Türk edebiyatının kurucu figürü; Özbekistan’da millî şair.

→ Öğrencilerden, her iki ülkedeki ders kitaplarını karşılaştırmaları ve bu farkların nedenini analiz etmeleri istenebilir.

- Köroğlu Destanı: Hem Azerbaycan hem Türkiye’de farklı versiyonlarla yer alır.

→ Derslerde bu varyantlar karşılaştırılabilir; “Kahramanlık kavramı” ülkeden ülkeye nasıl evriliyor?

Ortak Ders Kitapları ve Dijital Platformlar

Öneri: TÜRKSOY veya Türk Akademisi çatısı altında üç dilli (Türkçe, Azerbaycanca, Özbekçe) bir ortak edebiyat kitabı hazırlanmalı. İçerik Önerileri olarak:

- Ortak şahsiyetler: Yusuf Has Hacib, Nevaî, Fuzuli, Mahtumkulu
- Ortak temalar: Göç, kahramanlık, aşk, bilgelik
- Ortak türler: Destan, mesnevi, halk hikayesi

Dijital örnek:

- Açık ders platformu (MOOC): “Türk Dünyasında Ortak Edebiyatın Temelleri” başlıklı bir ücretsiz çevrimiçi kurs, tüm Türk cumhuriyetlerinin öğrenci ve akademisyenlerine açık olabilir.

Öğrenci ve Akademisyen Değişim Programları. Mesela mevcut Mevlana ve Erasmus+ programlarının dışında, sadece Türk dünyasına özgü bir “Türk Dünyası Edebiyat Değişim Programı” oluşturulabilir.

Uygulama şekilleri de aşağıdaki örneklerle olabilir:

- Türkiye’den bir edebiyat öğrencisi 1 dönem Bakü veya Taşkent’te ders alır.

• Ortak edebiyat dersi kapsamında, ülkelerin farklı bakış açılarını yerinde öğrenir.

• Akademisyenler ortak ders verir: Örneğin bir dönemlik çevrimiçi “Ortak Şairler Semineri” dersi, Türkiye’den bir akademisyen ve Özbekistan’dan bir akademisyen tarafından birlikte verilebilir.

Ortak Terminoloji ve Teori Geliştirme. Sorun şuki: “Millî edebiyat”, “klasik edebiyat”, “halk edebiyatı” gibi terimler farklı ülkelerde farklı anlamlara gelebiliyor. Mesela bu sorunlara şu şekillerde çözüm bulabiliriz:

- Ortak bir “Türk Dünyası Edebiyat Terimleri Sözlüğü” hazırlanmalı.
- Kuramsal çerçevelerde ortak anlatı modelleri geliştirilmelidir.

Örnek:

• “Dede Korkut Tipolojisi” ya da “Göç Anlatısı” gibi motif merkezli edebiyat analiz kuramları oluşturulabilir.

Sonuç: Paradigmalar Arasında Köprü Kurmak

Bu makale, Türkiye, Azerbaycan ve Özbekistan’daki edebiyat öğretiminde “millî edebiyat” ve “ortak Türk edebiyatı” paradigmaları arasında süregelen denge arayışını ortaya koymuştur. Her üç ülke de kendi millî edebiyatını öncelikli görse de, tarihî ve kültürel ortaklıklar ortak bir edebî anlatının mümkünlüğüne işaret etmektedir. Bu bağlamda, pedagojik uyum, müfredat entegrasyonu ve kuramsal gelişmeler yoluyla her iki paradigmanın birlikte işler kılınabileceği sonucuna varılmıştır. Edebiyat, yalnızca geçmişin anlatıcısı değil, aynı zamanda geleceğin kurucusudur. Bu çalışma, Türkiye, Azerbaycan ve Özbekistan’ın yükseköğretim düzeyinde edebiyat öğretiminde benimsedikleri paradigmal yapıları, tarihsel, pedagojik ve kültürel eksenlerde karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Ortak Türk edebiyatı ile millî edebiyat anlayışı arasındaki ilişkiler; çatışma, örtüşme ve tamamlayıcılık düzlemlerinde analiz edilmiştir. Sonuçlar, her üç ülkede de millî edebiyatın eğitimde merkezi bir konumda olduğunu; ortak edebiyatın ise çoğu zaman tanıtıcı, tamamlayıcı ya da seçmeli içeriklerle sınırlı kaldığını göstermektedir. Bununla birlikte, bu paradigmal yapıların birbirini dışlaması gerekmemektedir. Aksine, hem tarihsel hem de kültürel bağlamda bu iki yaklaşımın bir arada düşünülmesi, daha kapsayıcı ve bütüncül bir edebiyat eğitimi anlayışını beraberinde getirebilir. Özellikle ortak edebî şahsiyetlerin (Fuzuli, Nevaî, Nizami vb.) farklı ülkelerdeki temsilleri, karşılaştırmalı edebiyat öğretiminin güçlü bir zeminini oluşturabilir. Özbekistan örneğinde görüldüğü gibi, Çağatay edebî mirasının Nevaî ekseninde hem klasik hem de millî anlatılarla bütünleştirilmesi, diğer ülkeler için de ilham verici bir model olabilir. Türkiye’deki edebiyat tarihçiliğinin dönemsel ve türsel ayırımına karşın, Azerbaycan’da edebiyatın kültürel kimliğe doğrudan bağlanması da dikkat çekici stratejilerdendir.

Sonuç Önerileri:

1. Ortak Müfredat Komisyonları: Türk dünyasında ortak edebiyat şahsiyetlerinin birlikte okutulabileceği çerçeve dersler belirlenmeli.

2. Disiplinlerarası Eğitim: Dil, tarih, felsefe ve sosyoloji gibi alanlarla ilişkilendirilmiş edebiyat eğitimi yaygınlaştırılmalı.

3. Ortak Dijital Arşivler: Türk dünyasına ait edebî eserlerin ortak bir platformda erişime sunulması, pedagojik eşgüdümü kolaylaştıracaktır.

4. Çok Merkezli Anlatılar: Ortak Türk edebiyatı, Ankara merkezli değil; çok merkezli (Bakü, Taşkent, Almatı vb.) bakış açılarıyla işlenmelidir.

5. Yüksek Lisans ve Doktora İşbirlikleri: Ortak tez programları ve araştırma projeleri desteklenerek akademik dolaşım sağlanmalıdır.

Bu bağlamda, edebiyat öğretimi üzerinden kurulacak paradigmlar arası denge, hem ortak Türk kimliğinin güçlenmesine hem de yerel farklılıkların anlamlandırılmasına katkı sağlayacaktır. Bu da Türk Dünyası'nın kültürel bütünlüğü açısından stratejik bir adım olacaktır.

Kaynakça

1. Ahmet, A. (2020). Türk Dünyası Ortak Edebiyatı ve Eğitimdeki Yansımaları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (96), 189-203.
2. Alizade, F. (2016). Azerbaycan'da Edebiyat Öğretiminin Tarihî Gelişimi ve Güncel Yönelimler. *Bakü Devlet Üniversitesi Yayınları*.
3. Altınkaynak, R. (2019). Millî Edebiyat Anlayışı ve Eğitim Politikaları Üzerindeki Etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 52(1), 45-63.
4. Ataş, A. (2013). Ortak Türk Edebiyatı: Kavram, Kapsam, Kuram. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 53(2), 25-46.
5. Bekmuratov, N. (2015). O'zbekiston Oliy Ta'limida Adabiyot O'qitish Metodikasi. *Toshkent: TDPNU Nashriyoti*.
6. Gülsevin, G. (2018). Ortak Türk Edebiyatı Dersi İçin Bir Model Önerisi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 229, 85-97.
7. Hacıyev, M. (2021). Çağdaş Azerbaycan Edebiyatında Millî Kimlik ve Edebî Anlatı. *Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Dergisi*, 19(3), 100-117.
8. Necef, M. (2017). Türk Dünyasında Ortak Değerlerin Edebiyat Yoluyla Aktarımı. *Uluslararası Türk Dünyası Kongresi Bildirileri*, Eskişehir, 231-240.
9. Öztürk, B. (2010). Ali Şir Nevai'nin Türk Dünyasındaki Yeri ve Öğretimi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 67, 55-73.
10. Türksoy (2022). Türk Dünyası Eğitim İşbirliği Raporu. Ankara: Türksoy Yayınları.
11. Türkmen, A. (2011). Ortak Türk Edebiyatı ve Millî Edebiyat Tartışmalarına Kuramsal Bir Yaklaşım. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 33-49.
12. Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

<i>И «ИСТОРИИ ВЧЕРАШНЕГО ДНЯ» Л.Н. ТОЛСТОГО</i>	
<i>To'raqulova Nilufar Amirqulovna. DEGREES OF COMPARISON OF ADJECTIVES IN ENGLISH AND UZBEK</i>	498
<i>Türkan Mahmudzada. MEHMET AKIF ƏRSOY MILLI KIMLIK MƏSƏLƏSİ</i>	501
<i>Xamidullayeva Fotima Adxam qizi. XORIJIY TILNI O'RGANISHDA GAPIRISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI</i>	506
<i>Xojiyeva Iroda Zokirjon qizi. DAVLAT TILINI O'QITISHNING ASOSIY TAMOIYILLARI (TOJIK TILLI MAKTABLAR MISOLIDA)</i>	513
<i>Mohinur Akhmedova Ziyodulla Kızı. ORTAK TÜRK EDEBIYATI MI, MILLÎ EDEBIYAT MI? PARADIGMALAR ARASI DENGE ÜZERINE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME: TÜRKİYE, AZERBAIJAN VE ÖZBEKİSTAN ÖRNEĞİ</i>	519
<i>Xatirə Bayramova. QARABAĞIN FÜZULİ RAYONUNUN HIDRONİMLƏRİNİN LEKSIK-SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ</i>	527
<i>Davletova Shalola Bahodir qizi. XORXE LUIS BORXES ASARLARIDA EKZISTENSIALİZM</i>	536
<i>Ismailova Gulnoza Odiljon qizi. A CATEGORIZED AND STATISTICAL EXAMINATION OF RELIGIOUS TERMINOLOGY IN KUTADGU BILIG</i>	539
<i>Ro'ziyeva Aziza Bobirovna, Abdusattorova Xadicha Xusanboy qizi. 10-11-SINF O'QUVCHILARIGA SUN'YI INTELLEKT ORQALI MATN YOZISHNI O'RGATISH</i>	548
<i>Валида Шухалиева Надир кызы. НОВЫЕ ПОЭТИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ В СОВРЕМЕННОЙ ИРАКСКО-ТУРКМЕНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ</i>	553
<i>Omonova Qunduz Alisher qizi. HOZIRGI TURKIY TILLARDA UCHRAYDIGAN VARIATIVLIK MUAMMOLARI VA TADQIQOT YONALISHLARI</i>	559
<i>Rahmatillayeva Nozima Nigmatilla qizi. IKKKINCHI TILNI O'QITISHDA IJTIMOYIY VA LINGVISTIK XILMA-XILLIKNI QOLLAB - QUVVATLOVCHI (EQUITABLE) YONDASHUV</i>	562
VI SHU'BA. TURKIY TILLAR TARAQQIYOTI VA ZAMONAVIY LINGVODIDAKTIKA MASALALARI	
<i>Tursunoy Yusupova Axmedovna. O'QUVCHILAR NUTQIY KOMPETYENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA NUTQIY OMILLARNING O'RNI</i>	576
<i>Shodmonova Munira Burxonovna. TA'LIM JARAYONIDA PSIXOLOGIK-DIAGNOSTIK METODNING O'RNI</i>	579
<i>Kuldasheva Sanobar Xayotovna. RAQAMLI TEXNOKRATLASHUV SHAROITIDA QO'SHMA GAPLARNI O'QITISH USULLARI</i>	587
<i>Iskandarova Gulbahor Turabayevna. XORIJLIK LARNING O'ZBEK TILINI O'RGANISHIDA SO'Z MA'NOLARINING O'ZLASHTIRISHI</i>	592

